



## АСОСИЙ ВОСИТАЛАРНИ ҲИСОБГА ОЛИШДА ЗАМОНАВИЙ АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

*Исхакова Наргиза Патхиллаевна,  
Тошкент молия институти, мустақил изланувчи  
Тошкент, Ўзбекистон*

## MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES TAKING INTO ACCOUNT THE BASIC TOOLS

*Iskhakova Nargiza Patkhillaevna,  
Tashkent Financial Institute, Researcher  
Tashkent, Uzbekistan*

### JEL Classification: M1, M4, M41

**Аннотация.** Мақолада асосий воситаларни ҳисобга олишда замонавий ахборот технологияларитушунчаси, рақамли иқтисодиётга берилган таърифлар, рақамли иқтисодиётга хос бўлган технологик ўзгаришлар, аста-секин, рақамли иқтисодиётнинг ривожланиши билан замонавий технологияларнинг роли ва булутли технологиялар ташкилотлар, шу жумладан бугалтерия ҳисоби соҳасидаги ишларнинг ажралмас қисми алоқа ва ахборотлаштиришнинг айрим кўрсаткичлари таҳлили масалалари ёритиб берилган.

**Abstract.** The article is modern in accounting for fixed assets The concept of information technology, the definitions given to the digital economy, the technological changes characteristic of the digital economy, the role of modern technologies with the development of the digital economy, and cloud technologies, an integral part of the work in the field of accounting, including the analysis of some indicators of communication and information, are highlighted.

**Калит сўзлар:** ахборот технологиялари тизимлари, рақамли иқтисодиёт, тармоқли интеллект асри, интернет ва телекоммуникация тармоқлари, ахборотлашган жамият, рақамли иқтисодиётнинг ривожланиши, миллий рақамли иқтисодий хавфсизлик, мамлакат иқтисодий кўрсаткичлари

**Keywords:** information technology systems, digital economy, age of networked intelligence, internet and telecommunication networks, information society, development of digital economy, national digital economic security, economic indicators of the country.

**Кириш.** Рақамли трансформациялаш шароитида ахборот тизимлари муҳим аҳамият касб этмоқда. Мамлакатимизни ривожлантиришда, аҳолининг турмуш тарзини яхшилашда ҳамда республикамизни дунё ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллаши учун Президентимиз бошчилигида бир қанча иқтисодий ислохотлар амалга оширилмоқда. Бунинг намунаси тариқасида 2024 йил “Ёшлар ва бизнесни қўллаб-қувватлаш йили” давлат дастури қабул қилинди.

Юртбошимиз такидлаганидек “Янги йилда иқтисодиётимизга хорижий инвестицияларни жалб этиш, тадбиркорлик ва хусусий мулк учун кенг имкониятлар яратишни янада кучайтирамиз. Илм-фан, инновация, IT каби соҳаларни, “яшил” ва рақамли технологияларни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратамиз”<sup>1</sup>. Ушбу айтилган гапларда

<sup>1</sup> “Халқ сўзи” газетаси №1 сон 2024 йил. Ww.xc.uz.

мамлакатни ривожлантиришнинг энг муҳим ва устувор йўналишлари ифодаланиб, улар сўнгги йилларда айниқса, иқтисодий ўсиш соҳасида шаклланган қарашларни тубдан қайта кўриб чиқишни тақозо этмоқда.

Бугунги кунда ҳар бир соҳада инновация ва изланиш, янги ютуқларга эришиш, мустаҳкам рақобатни йўлга қўйишда муҳим омил бўлмоқда. Деярли ҳар дақиқада сайёрамизнинг турли бурчакларида кескин ўзгаришлар, янгиланишлар ва кутилмаган воқеа-ҳодисалар содир бўлмоқда. Ҳар бир дақиқамиз, кунимиз кучли ахборот оқими остида кечмоқда. Ахборот оқими бизни уйда, ишхона ва таътилда боринки барча жойда таъкиб этади. Инсон ахборот таъсиридан холи нормал фаолият юрита олмайди. Ҳаётни англаш, уни ўрганиш ахборотларни йиғиш ва уларни ўзлаштириш орқали кечади.

**Материал ва методлар.** Хўжалик субъектлари бизнесни ривожлантиришда ахборот тизимларидан кенг фойдаланилмоқда. Чунки сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш, хизматлар кўрсатиш учун соҳага оид сўнгги ахборотлардан хабардор бўлиш талаб этилмоқда. Бу эса хўжалик субъектларини ривожланишида, рақобатбардошлигини оширишда ва даромадларини кўпайишида катта таъсир кўрсатади. Ахборот тизимларидан кенг фойдаланиш учун биринчи ўринда замонавий техника ва технологиялар зарур бўлади. Ушбу техника ва технологияларни бухгалтерия ҳисобида ҳисобга олиш уларни ҳисобини юритиш лозим.

Асосий воситалар ҳисобини юритиш ва бухгалтерия маълумотлари асосида корxonанинг ривожланиш динамикасини таҳлил қилиш ҳозирги вақтда бошқарув жараёнининг асослари ҳисобланади.

Асосий воситаларни ҳисобга олиш-бу корхона балансидаги объектларнинг ҳаракати, ҳақиқий мавжудлиги, ҳолати, амортизация даражаси ва улар билан амалга ошириладиган операциялар (таъмирлаш, модернизация) устидан назорат.

Асосий воситалар ҳисобини юритиш учун зарур бўлган маълумотларни олиш учун корхона замонавий ахборот технологиялари асосида маълумотларини сақлаш, қайта ишлаш ва узатиш учун ахборот тизимини(АТ) яратади.

Замонавий АТ бухгалтерия маълумотларини, яъни асосий воситалар ҳисобини юритишни шаклантиришнинг кўп вақт талаб қиладиган жараёнини бирлаштириш ва сезиларли даражада енгиллаштириш, қарор қабул қилиш учун корxonанинг олинган молиявий ҳисоботларининг самарадорлигини таъминлаш имконини беради. Шу муносабат билан, асосий воситалар ҳисобини юритиш ахборот тизими бозор шароитида ихтиёрий компания фаолиятини бошқаришнинг муҳим воситаси сифатида қаралади. Бундай ахборот тизим иқтисодий фаолият ва қарор қабул қилувчилар ўртасида боғлиқлик бўлиб хизмат қилади. У корхонадаги асосий воситалар ҳисобини юритиш тўғрисидаги маълумотларни и бирламчи ҳужжатларда тўплайди, рўйхатдан ўтказиши, уларни қайта ишлайди, ҳисоботларнинг молиявий-иқтисодий кўрсаткичларини тузади, таҳлил қилиш ва қарор қабул қилиш учун фойдаланувчиларга маълумотларни узатади.

**Натижалар.** Бугалтерия ҳисобининг халқаро стандартларига ўтиш шароитида бухгалтерия маълумотларининг йўналиши ўзгарди. Агар яқинда унинг асосий фойдаланувчилари давлат бошқаруви органлари бўлган бўлса, энди бухгалтерия маълумотлари корхона ичида ҳам, ташқарисида ҳам бошқарув қарорларини қабул қилиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Аввало, у режалаштириш, назорат қилиш ва таҳлил қилиш

каби корхонанинг ишлаб чиқариш ва тижорат фаолиятини бошқариш функциялари учун микродорий маълумотларни тақдим этади. [2]

Режалаштириш босқичида бухгалтер тахмин қилинган фойда ва пул ресурсларига бўлган эҳтиёж тўғрисида ҳисобот тақдим етиши керак.

Назорат босқичида бухгалтердан ҳақиқий даромад ва харажатларни режалаштирилганлар билан солиштириш талаб қилинади. Таҳлил босқичида, бухгалтерия маълумотларига асосланиб, мақсадга эришилганми ёки йўқми, агар бўлмаса, қандай сабабларга кўра содир бўлганлиги маълум бўлади.

Таҳлил натижаларига кўра корхонани бошқариш тизимини такомиллаштириш бўйича қарорлар қабул қилинади.

Ушбу АТнинг босқичларида албатта асосий воситалар ҳисобини юритиш модули ҳам муҳим рол ўйнайди[3,4].

**Булутли технологиялар** (ёки тарқоқ ҳисоблаш) Internet хизмати сифатида хотира ёки ҳисоблаш қуввати каби компютер ресурсларини тақдим етишни назарда тутди. Ушбу технологиядан фойдаланишнинг ўзига хос хусусияти шундаки, ташкилотга қимматбаҳо ускуналар сотиб олиш, унга техник хизмат кўрсатиш учун мутахассисларни ёллаш ёки махсус дастурий таъминотни ўрнатиш керак эмас: булутли хизматлардан фойдаланиш учун Интернетга кириш кифоя. Булутли технологияларнинг энг оддий намунаси virtual хотира, масалан, Yandex. Диск, DropBox, One-drive ёки Google-drive. Бугунги кунда булутли ҳисоблаш хизматлари Amazon, IBM, SAP, Oracle ва бошқалар каби кўплаб ташкилотлар томонидан тақдим этилади[11].

Булут - бу ижарага бериладиган рақамли майдон ёки ҳисоблаш қувватидир. АҚШ Миллий стандартлар ва технологиялар институти булутларнинг қуйидаги хусусиятларини аниқлади:

1. Талаб бўйича ўз-ўзига хизмат кўрсатиш (selfservice on demand). Фойдаланувчи ўзи керак бўлган эҳтиёжларни мустақил равишда белгилайди: уланиш тезлиги, хотира ҳажми, ҳисоблаш қуввати, шунингдек булутни ижарага олган вақти;

2. Универсиал тармоқ кириши. Булутли хизматлардан исталган компютер ёки мобил қурилмадан фойдаланишингиз мумкин;

3. Эгилувчанлик. Мижоз исталган вақтда, етказиб берувчи билан ўзаро алоқада ресурслар ва вақтни сарф қилмасдан фойдаланиладиган хизматлар ҳажмини ўзгартириши мумкин;

4. Созланиши. Фойдаланувчи фақат ўзи фойдаланадиган хизматлар учун тўлайди.

Булутли технологиялар тақдим этилаётган хизматларнинг учта моделидан бирини қўллашни ўз ичига олади:

1. Инфратузилма хизмат сифатида (IaaS). Ушбу моделнинг моҳияти шундаки, фойдаланувчи вертуал компютерга масофадан кириш ҳуқуқини олади ва уни оддий иш столи компютери сифатида ишлатиши мумкин. Сиз дастурий таъминотни вертуал компютерга ўрнатишингиз ёки ундан дастурларни ишлаб чиқиш учун фойдаланишингиз мумкин.

2. Хизмат сифатида платформа (PaaS). PaaS веб-иловаларни ишлаб чиқиш, жойлаштириш ва қўллаб-қувватлаш учун платформани тақдим етишни ўз ичига олади. Ушбу моделда фойдаланувчи вертуал компютерни ҳам ижарага олади, фақат ушбу вертуал майдонда баъзи дастурий таъминот ишлаб чиқиш дастурлари ва воситалари аллақачон

ўрнатилган бўлади. Хизмат сифатида платформа дастурий таъминот мавжуд бўлган вазифаларни амалга ошириш учун энг мос келадиган платформадир.

3. Хизмат сифатида дастур (SaaS). Ушбу модел ёрдамида етказиб берувчи истеъмолчига ҳисоблаш қувватининг ўзи билан эмас, балки уни ишлатадиган тайёр дастур билан таъминлайди. Бундай моделларнинг фойдаланувчилари вертуал компютердан фойдаланишлари шарт эмас, улар фақат дастурга кириш ҳуқуқига эга бўлишлари керак бўлади. Бу компютер саводхонлиги юқори бўлмаган одамларнинг ишини анча осонлаштиради. SaaS фойдаланувчиларга қатъий белгиланган вазифалар синфини ҳал қилиш учун булутли технологияларни тақдим этишнинг энг мос усули ҳисобланади. Келажакда, бугалтерия ҳисоби учун булут хизматларини тавсифлашда SaaS ўзаро таъсир модели назарда тутилади.

Булутли технологиялар ёрдамида барча анъанавий бугалтерия вазифаларини амалга ошириш мумкин: молиявий, бошқарув, солиқ ҳисоби ва статистик ҳисоботларни электрон шаклда ўтказиш, бирламчи бугалтерия ҳужжатларини шакллантириш, солиқлар ва суғурта муқофотларини ҳисоблаш. Бу ушбу соҳада булутли технологиялардан фойдаланишни жуда самарали қилади. Шу билан бирга, Ўзбекистонда, бугалтерия ҳисобида булутли технологиялардан фойдаланиш кенг тарқалган Европадан фарқли ўлароқ, бугалтерия ҳисоби учун Internet платформаларини тақдим этадиган ташкилотлар унчалик кўп эмас. Бундай ташкилотлар Бучсофт, менинг бизнесим, бугалтерия ҳисоби. Контур. Бироқ, ушбу бозорда етакчи 1С бўлиб, у ўз маҳсулотини булутли хизматлар учун энг муваффақиятли мослаштиришга муваффақ бўлди. Ўз навбатида, 1С булутли технологиялардан фойдаланишнинг тўрт мумкин бўлган усулларини тақдим этади: тўғридан-тўғри ташкилот ичида ишлаш учун булут, ушлаб туриш учун булут, мижоз билан ўзаро ишлаш учун булут, шунингдек, дастурий таъминотни ўрнатмасдан Internet орқали ишлаш учун 1С Refresh технологияси. Ўз навбатида, иқтисодчилар булутли технологиялардан фойдаланишнинг қуйидаги афзалликлари таъкидланади:

1. Харажатларни камайтириш. Ташкилот йўқлиги сабабли харажатларнинг 70% гача тежаши мумкин, бу асосий воситаларни, шунингдек номоддий активларни сотиб олиш заруратидир.

2. Масофавий кириш имконияти. Булутли технологиялардан фойдаланиш учун ташкилотнинг маҳаллий тармоғига киришнинг ҳожати йўқ. Агар сизда login ва кириш пароли бўлса, исталган компютер, смартфон ёки планшетдан булутдаги маълумотлар билан ишлашингиз мумкин.

3. Ишончлилик. Булутли хизматлардан фойдаланганда техник носозликлар хавфи минималлаштирилади, чунки етказиб берувчи ташкилотлар хатоларга бардошлик ва мижозлар маълумотларининг хавфсизлигига еътибор беришади.

4. Ташкилотлар фаолият вақтидан қатъи назар ишлаш қобилияти. Булутли хизматлар ташкилотлардан фарқли ўлароқ, туну кун ишлайди.

Бироқ, булутли технология фойдаланувчилари дуч келадиган камчиликлар ҳам мавжуд. Буларга учинчи шахсларга ички фойдаланиш учун маълумот бериш зарурати киради, яъни маълумотлар оқиши мумкин. Хизмат рад этилган тақдирда, фойдаланувчи ташкилотининг маълумотлари йўқ қилинишига кафолат йўқ. Техник хавфлар ҳам мавжуд, улар орасида:

хизматдаги ишларга халақит берадиган Интернетга уланишни тўхтатиш хавфи;

Йирик шаҳарлардан узоқда жойлашган бир қатор ташкилотлар учун барқарор Интернетга кириш имконияти йўқлиги хавфи.

Ўз навбатида шуни таъкидлаш керакки, ҳозирги кунда аксарият ташкилотларда Интернетга кириш билан боғлиқ муаммолар мавжуд эмас, чунки уларнинг офислари Бутунжаҳон Internet тармоғи барқарор ишлайдиган шаҳарларда жойлашган.

Шунда қилиб биз булутли технология фойдаланишнинг ижобий томонини умумий кўринишда қўйидагича бўлади.

Бошқа маълумотлар базалари билан мувофиқлиги. "Булутлар" стандарт дастурларга алтернатива сифатида яратилган, шунинг учун ҳам шахсий маълумотларни, ҳам тўлиқ маълумотлар базасини компьютерга керакли форматда юклаш мумкин.

Интеграция. Фойдаланувчига қулайлик яратиш учун дастур кўпинча бошқалар билан бирлаштирилади: онлайн касса аппаратлари, банк иши.

Тўлиқ бугалтерия ҳисобини юритиш. Виртуал бугалтерия ҳисобининг вазифаларидан бири турли бўлимлар, тузилмалар ва ходимларни географик жиҳатдан ажратилган бўлса ҳам бир-бирига боғлашдир. Бунинг учун тизим сизга турли хил ҳужжатларни киритишга имкон бериши керак: савдо ва сотиб олиш менежерларининг ҳисоб-фактуралари, ҳисобварақлар, аванс ҳисоботлари ва бошқалар.

Харажатларни камайтириш. Ходимлар бир хил платформадан фойдаланишини ҳисобга олсак, ҳар кимнинг компютери учун қиммат кўп фойдаланувчили дастурларни сотиб олишнинг ҳожати йўқ. Офисларни ижарага олишнинг ҳожати йўқ, ҳатто катта товар айланмаси бўлса ҳам, маълумотларни текшириш ва янгилаш учун оз сонли бугалтерия ходимлари етарли.

Бизнесни янги форматга ўтказиш. Масофавий хизматлар ва савдо енг янги технологиялар туфайли кенг тарқалди. "Булут" хизматлари ишни вертуал форматга ўтказиш имконини беради:

ҳисоб – фактуралар, счёт-фактуралар, ва бошқа ҳисоботларини мижозларга-юридик шахсларга юбориш;

Бошқа тизимлар билан интеграциялашганда, индиудал мижозларга электрон квитансияларни юбориш;

Тизимлар учун етказиб берувчилардан ҳисоб-фактураларни олишни, бу кўп сонли нарсаларни киритиш жараёнини осонлаштиради;

омборда қолган товарлар, чакана савдо дўконларининг кассаларида нақд пуллар, ишларнинг тугаши тўғрисида зудлик билан маълумот олиш;

автоматик равишда мунтазам ҳужжатларни яратиш (масалан, хизматлар учун ойлик актлар);

замонавий маълумотлар туфайли инвентаризацияни ўз вақтида тўлдириш.

Булутли технология фойдаланишнинг минуслар ёки салбий тамонларини кўриб чиқамиз:

Асосан онлайн хизматлар билан бир хил: интернетнинг мажбурий мавжудлиги, ходимларга киришни чеклаш, қайта ишланган ҳужжатлар сони, ташкилотлар ва бошқалар.

Маълумотлар базалари устидан назорат чекланганлиги. 100% ишонч билан айтиш мумкинки, серверлар DDOS хужумига дучор бўлмайди, лекин хакерлар томонидан хакерлик хужумига учраши мумкин. Давлат назорат органлари улардан (булутли технологияни тақдим этувчи ташкилотдан) фойдаланувчи маълумотлар базасидан кириш



ёки маълумотларни тақдим етишни талаб қилиши мумкин деган фикр мавжуд. Бирок, бу расман тасдиқланмаган.

**Хулоса.** Шунинг таъкидлаш керакки, булутли серверлар кўшимча серверлар билан суғурталанган, фавқулдда вазиятларда фавқулдда электр таъминоти таъминланади, шунинг учун улар тўсатдан кулаши ёки фойдаланувчилар оқими билан ортиқча юкланиши даргумон.

Бугунги кунда Ўзбекистонда бугалтерия ҳисобидаги булутли технологиялар ривожланган мамлакатларда бўлгани каби машҳур эмаслигига қарамай, уларнинг тарқалиши аста-секин ўсиб бормоқда. Бу фуқароларининг компьютер саводхонлигининг ошиши, шунингдек, булутли технологиялардан фойдаланиш натижасида юзага келадиган муҳим афзалликлар билан боғлиқ бўлиб, улардан бири ташкилотларнинг харажатларини сезиларли даражада камайтиришдир. Аста-секин, рақамли иқтисодийнинг ривожланиши билан замонавий технологияларнинг роли ошади ва натижада булутли технологиялар ташкилотлар, шу жумладан бугалтерия ҳисоби соҳасидаги ишларнинг ажралмас қисмига айланади.

### Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Карелин И.В., Акимова И.В., Титова Н.В., Баландин И.А. ERP-СИСТЕМЫ 1С И SAP. СРАВНЕНИЕ И ИНТЕГРАЦИЯ // Современные наукоемкие технологии. – 2022. – № 10-2. – С. 211-217; URL: <https://top-technologies.ru/ru/article/view?id=39372>
2. Богаченко, В. М. Бухгалтерский учет Электронный ресурс: учебник / В. М. Богаченко, Н. А. Кириллова. — 19-е изд., стер. — Ростов н/Д: Феникс, 2015. — 511 с.
3. Автоматизированная система управления предприятием Бизнес.РУ Электронный ресурс. Режим доступа: <https://online.business.ru/o-kompanii/>
4. Экономический обзор «Классификация основных средств предприятия» Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://economyreview.ru/about>